

УДК 378.1:78.03[004.55]

Людмила Гаврілова

РЕАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ЕЛЕКТРОННИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлена актуальна проблема сучасної вишівської освіти – забезпечення навчального процесу електронними навчальними засобами. Авторка аналізує існуючі у сучасній педагогічній науці підходи до визначення понять «електронний навчальний засіб», «електронне навчальне видання», пропонує власне тлумачення поняття «електронний підручник (посібник) з історії музичного мистецтва». Також вона намагається визначити, як у сучасних мультимедійних підручниках і посібниках з історії музичного мистецтва реалізовані загально-дидактичні вимоги до створення електронних навчальних засобів, у чому полягає специфіка мультимедійних засобів з музичного мистецтва, у чому сутність специфічно-музикознавчих вимог до них.

Ключові слова: електронні навчальні засоби, електронний підручник (посібник) з історії музичного мистецтва, загально-дидактичні вимоги до створення електронних навчальних засобів.

Сучасна вища мистецька освіта переживає період активного оновлення електронними навчальними засобами. Для того, щоб процес мистецького навчання став цікавішим, ефективнішим, яскравішим і творчим, відповідав вимогам нового інформаційного суспільства, провідними викладачами вітчизняних та зарубіжних вишів розробляються численні навчальні засоби: електронні підручники, посібники, довідково-інформаційні ресурси, віртуальні екскурсії, лабораторії тощо. Серед них:

– «Поліфонія» – мультимедійний навчальний посібник до однойменного вишівського курсу для професійної музичної освіти (автори: І. Пясковський та Є. Морева, Київська державна музична академія ім. П. Чайковського);

– «Аналіз музичних творів» – електронний навчальний посібник до вивчення кількох початкових розділів однієї з музично-теоретичних вишівських дисциплін (укладачі: С. Дядченко та М. Дядченко, Таганрозький педагогічний університет);

– мультимедійні посібники «Історія західноєвропейської опери XVIII ст. К. В. Глюк», «Моцарт. Опера «Дон-Жуан», розроблені авторським колективом на чолі з З. Гуменюк музичного коледжу ім. Гнесиних Російської академії музики;

– мультимедійний проект «Інтерактивний розвиток музичного слуху» (автори: А. Красноскулов та В. Красноскулов, Ростовська

консерваторія ім. С. Рахманінова) та ін.

Для забезпечення сучасного рівня професійної підготовки майбутніх учителів музики у педагогічному університеті авторкою цієї статті створено такі електронні навчальні засоби, як-от:

– мультимедійний підручник з історії музичного мистецтва «Російська музика: від найдавніших часів до початку ХХ століття» (автори – Л. Гаврілова, Донбаський педагогічний університет та В. Сергієнко, НПУ ім. М. Драгоманова);

– електронний навчальний посібник з історії української музичної культури «Українська духовна музика», створений Л. Гавріловою у співавторстві з В. Сипченком та І. Удовенком (ДВНЗ «ДДПУ», м. Слов'янськ).

Разом із створенням електронних навчальних засобів (ЕНЗ) відбувається виокремлення та осмислення вимог щодо їх розробки та функціонування.

Слід відзначити, що у сучасній педагогіці обговорюються загальні вимоги до електронних, зокрема мультимедійних навчальних засобів, майже без урахування специфіки предмету навчання. Науковці, які розробляють теорію електронних засобів навчального призначення (В. Биков, В. Волинський, В. Дем'яненко, О. Красовський, Г. Лаврентьєва, В. Лапінський, М. Шишкіна, І. Роберт та ін.), аналізують загально-дидактичні, методичні, психологічні вимоги до ЕНЗ. У наукових розвідках акцентовані специфічні риси електронних навчальних засобів, їх відмінності від традиційних, переваги й недоліки їх впровадження у навчально-виховний процес.

Хотілося б зупинитися на проблемі практичної реалізації вимог до електронних навчальних засобів у вишівських мультимедійних підручниках з історії музичного мистецтва, розроблених для майбутніх учителів музики, що визначає мету даної статті.

Розробка, реалізація та впровадження у практику електронних навчальних засобів вимагають з'ясування перш за все термінологічного апарату. Аналіз наукових досліджень, присвячених створенню електронних засобів навчання, а також власний досвід у цій сфері дозволяють сформулювати ключові поняття.

У визначенні електронного навчального видання ми виходимо із положень Державних стандартів України (ДСТУ 7157:2010. Інформація та документація. Видання електронні [1]; ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення [2]), згідно до яких це – електронний документ, котрий вміщує систематизовані відомості наукового або прикладного характеру, пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості та призначений для розповсюдження в незмінному вигляді.

Цілком коректне визначення мультимедійного електронного навчального видання (МЕНВ) надає Вікіпедія [3] – це електронне видання, яке містить систематизований науковий матеріал із навчальної дисципліни,

пройшло редакційно-видавничу обробку, поєднує традиційну статичну (текст, графіку) і динамічну інформацію різних типів (мову, музику, відеофрагменти, анімацію тощо), впливає одночасно на декілька органів чуття реципієнта (органи зору і слуху), має власну нелінійну структуру.

Російська дослідниця О. Зиміна [4] уточнює термінологію, електронне видання (ЕВ) вона розуміє як сукупність графічної, текстової, цифрової, мовної, музичної, відео-, фото- та іншої інформації, а також друкованої документації користувача, акцентуючи у своєму визначенні мультимедійну природу ресурсу. Навчальне електронне видання (НЕВ), на думку О. Зиміної, повинно вмещувати систематизований матеріал з відповідної науково-практичної галузі знань, забезпечувати творче й активне оволодіння студентами і учнями знаннями, вміннями й навичками у цій галузі, мати високий рівень художнього оформлення, технічного виконання, наочності, логічності і послідовності викладу. У цьому визначенні основний акцент зроблений на функціональному призначенні та вимогах до створення електронного видання.

У сучасній педагогічній науці електронні навчальні видання називають по-різному: «електронний засіб навчального призначення», «комп'ютерно-орієнтований засіб навчання», «програмний засіб навчального призначення», «комп'ютерна система навчального призначення», «цифровий електронний ресурс» тощо. На це вказує М. Шишкіна [5], яка пропонує класифікувати усі електронні навчальні видання, виходячи з тих типів діяльності, для підтримки яких вони можуть бути застосовані. Вона виокремлює дві групи програмних навчальних засобів – засоби з елементами штучного інтелекту (ШІ), у якій існує подальша диференціація (експертна система навчального призначення, моделюючі середовища, інтелектуальні програми-тренажери, інтелектуальні програми контролю знань та ін.), а також засоби, що не мають у своєму складі даних елементів (мультимедійні довідники та енциклопедії, навчальні бази даних, засоби контролю знань, віртуальні лабораторії тощо) [5, с. 289].

З. Савченко вважає за необхідне електронні навчальні засоби тлумачити як навчальні комп'ютерні програми (НКП) відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня і віднести до них програмно-методичні комплекси (ПМК), педагогічні програмні засоби (ППЗ), електронні навчальні курси та електронні посібники, електронні атласи, бази знань та енциклопедії, навчальні програмні комплекси, програмні середовища тощо. Головне, на думку З. Савченко, щоб усі ці засоби, які створені для безпосереднього використання у навчальному процесі, відповідали Закону про освіту, Закону про мову, Державним стандартам базової освіти, навчальним програмам та іншим нормативним правовим документам, а також задовольняли чинні санітарно-гігієнічні, психофізіологічні та інші вимоги [6].

Досить широкоживаним у вітчизняній педагогіці є поняття «електронний ресурс навчального призначення» (ЕРНП). В. Биков та В. Лапінський вказують, що ЕРНП є одним із видів електронних освітніх

ресурсів та диференціюють у їх складі комп'ютерні програми навчального призначення й електронні дані навчального призначення [7].

Виокремлюючи серед різноманітних електронних навчальних засобів електронні підручники і посібники з історії музичного мистецтва, спробуємо надати власне їх визначення, у якому підкреслимо їх провідні ознаки: використання засобів мультимедіа, відповідність навчальній програмі з історії музики та врахування загальнодидактичних і специфічних музикознавчих принципів.

Електронний підручник з історії музичного мистецтва ми визначаємо як сучасний мультимедійний засіб навчання для вищої школи, що містить систематизовану музично-історичну інформацію відповідно до навчальної програми з дисципліни з урахуванням сучасних завдань професійної підготовки вчителя музики, розроблений з використанням усього арсеналу засобів мультимедіа та побудований на загальнодидактичних і специфічних музикознавчих принципах, спрямований на розвиток умінь і навичок, які забезпечують формування професійної компетентності студентів. Електронний підручник з історії музики дозволяє студенту самостійно або з допомогою викладача засвоїти навчальний курс.

Тлумачення електронного посібника (ЕП) у сучасній педагогічній науці дещо різняться. Це пов'язано, перш за все, із науковим визначенням навчального посібника, як такого видання, що частково або повністю замінює або доповнює підручник та офіційно затверджене [8]. Із загальнопедагогічного визначення походить тлумачення електронного посібника. Приміром, М. Кадемія та О. Шестопалюк вказують, що ЕП можна розглядати як додатковий навчально-методичний засіб, котрий дозволяє методично правильно організувати самостійну роботу, урізноманітнити проведення практичних занять, розвивати вміння та навички учнівської аудиторії [9].

Ми тлумачимо **електронний посібник з історії музичного мистецтва** як мультимедійний навчальний засіб для вищої школи, розроблений з використанням технологій мультимедіа та гіпермедіа, який доповнює підручник з даної дисципліни, висвітлюючи поглиблено ту чи другу тему. У цьому визначенні підкреслюється дві найважливіші риси електронного посібника з історії музики: його призначення як додаткового навчального засобу та розробка на основі сучасних технологій, використання яких обумовлює специфіка навчальної дисципліни.

У педагогічній науці поступово виокремлюються **вимоги до створення** електронних навчальних засобів, зокрема електронних підручників та посібників, а також коло методичних завдань та навчально-виховних аспектів їх впровадження. Вивчення різних аспектів теорії ЕНЗ, аналіз власного практичного досвіду (проекування, розробка, апробація мультимедійного підручника з історії музичного мистецтва «Російська музика: від найдавніших часів до початку ХХ століття», електронного навчального посібника «Українська духовна музика»), науково-

методичних розробок науковців дозволило визначити, як само у ЕНЗ з історії музики втілюються загально-дидактичні принципи та вимоги.

Перш за все, як і паперові друковані видання, електронні підручники з історії музичного мистецтва мають відповідати принципам і вимогам науковості (глибина, коректність та наукова достовірність викладення змісту з урахуванням останніх наукових досягнень), систематичності та послідовності навчання (дидактично обґрунтована послідовність подання матеріалу в систематизованому та структурованому вигляді, врахування ретроспективи і перспективи знань, що формуються), єдності навчання, виховання і розвитку, зв'язку теорії з практикою тощо. При цьому загально-дидактичний принцип наочності має більш високий рівень у порівнянні з традиційними ресурсами, в електронних навчальних засобах він реалізується засобами мультимедіа.

Специфічним для будь-яких електронних підручників (посібників) є принцип інтерактивності, пов'язаний зі здатністю нелінійного (гіпертекстового) подання інформації, можливістю отримання додаткової інформації у вигляді підказок, керування послідовністю та швидкістю подання інформації. Крім того, інтерактивність забезпечує здатність реагувати на дії студентів, вступати з ними в діалог, спілкуватись з ними на рівні «суб'єкт-суб'єкт». Отже, електронні навчальні засоби з історії музичного мистецтва мають відповідати дидактичним вимогам мультимедійності, інтерактивності, гіпертекстовості.

Крім того, для електронних навчальних засобів з історії музичного мистецтва специфічними є:

- принцип інтеграції мистецтв (музично-історичні дисципліни мають інтегрований характер і для повноцінного їх засвоєння необхідно залучення матеріалів інших мистецтв);
- принцип історизму (використання історичного підходу у викладенні музикознавчого матеріалу);
- мистецтвознавчий принцип (опора на наукові підходи у вітчизняному музикознавстві – у розумінні музики як мистецтва інтонаційного, у визначенні жанрової ієрархії та стильової еволюції музичного мистецтва тощо);
- культурологічний принцип, що полягає у загальній меті вивчення музично-історичних дисциплін у педагогічному виші: ознайомлення студентів з музичними традиціями, духовними цінностями українського народу та інших народів світу; формування цілісної, духовно зрілої особистості шляхом пізнання й засвоєння молоддю багатоміжових надбань музичного мистецтва; формування шанобливого ставлення до національної та світової духовної культури.

Зміст і структура електронних підручників й посібників з історії музичного мистецтва вимагають обов'язкового додержання визначених принципів, а також урахування дидактичних, психологічних та ергономічних вимог, висунутих до усіх електронних навчальних засобів. Має значення і якість методичних рекомендацій з використання електронного

підручника (посібника), і грамотна побудова системи завдань, вправ, тестів, які повинні відповідати вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця з даної дисципліни, і наявність різних форм контролю.

З мультимедійними навчальними засобами з історії музичного мистецтва можна ознайомитися на сайті <http://multimusic.com.ua/>: «Мультимедійні технології у музичній освіті» (персональний сайт Л. Гаврілової).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДСТУ 7157:2010. Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості. – К. : ДЕРЖСПОЖИВСТАНДАРТ УКРАЇНИ, 2010. – 18 с.
2. ДСТУ 3017-95. Державний стандарт України. Видання. Основні види. Терміни та визначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chytomo.com/standards/vydannya-osnovni-vydy-terminy-ta-vuznachennya-dstu-301795>.
3. Мультимедійне електронне навчальне видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Мультимедійне_електронне_навчальне_видання. – Заголовок з екрану.
4. Зимина О. В. Печатные и электронные учебные издания в современном высшем образовании: теория, методика, практика [Электронный ресурс] / О. В. Зимина. – М. : Изд-во МЭИ, 2003. – Режим доступа : <http://www.academiaxxi.ru/EduXXI.html>.
5. Шишкіна М. Класифікація програмних засобів навчального призначення [Електронний ресурс] / М. П. Шишкіна // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 82 (ч. 2). – С. 286–292. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/352/1/Classif-Kir.pdf>
6. Савченко З. В. Основні вимоги до навчальних комп'ютерних програм у базовій середній освіті [Електронний ресурс] / З. В. Савченко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2008. – № 3. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/emg.html>.
7. Биков В. Ю. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення / В. Ю. Биков, В. В. Лапінський // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2012. – № 2(98). – С. 3–6.
8. Щодо видання навчальної літератури для вищої школи. Наказ Міністерства Освіти і науки України (Наказ № 588 від 27.06.2008) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/nakaz_mon_588_2008_hryfy.doc
9. Кадемія М. Електронний навчальний посібник на інтерактивній основі [Електронний ресурс] / М. Ю. Кадемія, О. В. Шестопалюк. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/peddysk/2007_02/kademiya.pdf.